

LATVIJAS KOMERCBANKU ASOCIĀCIJA

SEPA ieviešanas plāns banku sektorā Latvijā

VERSIJA 1.0

Rīgā, 2008. gada aprīlī

SEPA ieviešanas plāns banku sektorā Latvijā

versija 1.0

Saturs

Kopsavilkums.....	3
Ievads	4
1. SEPA projekta organizatoriskā struktūra Latvijā.....	5
2. SEPA ieviešanas galvenie uzdevumi	6
3. SEPA pamatproduktu ieviešana Latvijā.....	10
3.1. SEPA kredīta pārvedumi	10
3.2. SEPA karšu maksājumi	12
3.3. SEPA tiešā debeta maksājumi.....	15
3.4. Pārējie maksāšanas līdzekļi.....	17
E-nauda.....	17
Čeki	17
3.5. SEPA infrastruktūra	17
3.6. Standartizācija	19
3.7. SEPA juridiskais ietvars.....	20
4. Pilnveidotā SEPA.....	20
5. Klientu informēšana	21
Saīsinājumi	23

Kopsavilkums

Vienotā eiro maksājumu zona (*Single Euro Payments Area – SEPA*) ir Eiropas iekšējā tirgus efektivitātes atbalsta punkts klientu maksājumu jomā. SEPA paredz iespēju visiem uzņēmumiem un patērētājiem jebkur Eiropā veikt bezskaidrās naudas eiro maksājumus pēc vieniem un tiem pašiem galvenajiem nosacījumiem. SEPA paredz maksāšanas līdzekļu – SEPA kredīta pārvedumu, SEPA karšu maksājumu un SEPA tiešā debeta maksājumu – izpildes nosacījumu vienādošanu Eiropā, nosakot, ka nacionālie un pārrobežu eiro maksājumi tiek veikti vienlīdz ātri, droši un vienkārši. SEPA ir Eiropas banku virzīts projekts, kas būtiski sekmē Lisabonas dienas kārtības ieviešanu praksē.

SEPA ieviešanas plāns informē par aktivitātēm Latvijas banku sektorā, norādot attīstības scenāriju katrai no SEPA sastāvdaļām: jau nosauktajiem SEPA maksāšanas līdzekļiem un to norēķina infrastruktūrām. Plānā ir apzināti gan paveiktie, gan arī veicamie uzdevumi, lai Latvijas bankas atbilstu SEPA prasībām.

Publicējot plānu, Latvijas bankas akcentē savu atbalstu SEPA projektam Eiropā, un plānā paustā svarīgākā informācija ir sekojoša:

- Latvijas Nacionālā eiro ieviešanas plāna komitejas Naudas un maksājumu sistēmu darba grupa ir atbildīga par SEPA projekta praktisko ieviešanu Latvijā;
- Latvijas banku sistēma apņemas vienoties par eiro maksājumu iekšzemes un pārrobežu juridiskā, tehniskā un komerciālā ietvara vienādošanu līdz 2010. gada beigām, kas atbilst SEPA projekta laika plānam Eiropā. Iespējamās latu maksājumu vides izmaiņas tiks veiktas atbilstoši tirgus iespējām un izvērtējot gan laika plānu, gan projekta izmaksu un ieguvumu analīzi;
- galvenās izmaiņas attiecībā uz SEPA maksāšanas līdzekļiem un attiecīgajām SEPA infrastruktūrām ir UNIFI ISO 20022 standarta/ XML ziņojumu formāta ieviešana, kas inter alia paredz paplašinātu maksājuma informāciju;
- attiecībā uz pilnveidotās SEPA pievienotās vērtības pakalpojumiem: e-rēķinu un e-saskaņošanu, Latvijas bankas atbalsta šīs iniciatīvas un plāno to ieviešanu pēc Eiropas banku strukturētā rēķina prasību izstrādes;
- Latvijas bankas apņemas informēt savus klientus par SEPA produktiem un aicināt visas klientu grupas atbalstīt SEPA produktus, tos plaši izmantojot.

Ievads

Vienotās eiro maksājumu zonas (*Single Euro Payments Area – SEPA*) ieviešana ir turpinājums Eiropas vienotās valūtas eiro ieviešanas projektam. Izmantojot SEPA produktus, arī bezskaidrās naudas maksāšanas līdzekļi tiek vienādoti visā Eiropā. Eiropas bankas ir vienojušās par SEPA sastāvdaļām, un katra valsts par tām informē tirgus dalībniekus SEPA ieviešanas plānos. Šis dokuments sniedz informāciju par plānotajām SEPA ieviešanas norisēm Latvijā, un tā izstrādi ir veicis Latvijas Komerčbanku asociācijas (LKA) pārstāvētais Latvijas banku sektors sadarbībā ar Latvijas Banku.

SEPA plāna ievaddaļā ir sniegta informācija par Latvijas SEPA projekta organizatorisko struktūru, galvenajām procesā iesaistītajām lēmējinstādēm un klientu maksājumu tirgū piedāvājumiem un pieprasītajiem produktiem. Plāns ieskicē scenārijus attiecībā uz SEPA infrastruktūrām un jautājumiem, kas saistīti ar standartizāciju un juridisko ietvaru, un tajā ir izklāstītas svarīgākās banku sektora apņemšanās ar atbilstošiem ieviešanas termiņiem. Plānā tiek detalizēti aplūkots SEPA maksāšanas līdzekļu ieviešanas process Latvijā – SEPA kredīta pārvedumu, SEPA karšu maksājumu un SEPA tiešā debeta maksājumu izmantošana Latvijas banku sektorā. Precīzāk izvēlētie risinājumi tiks aprakstīti SEPA plāna turpmākajās versijās. Papildus sniegta informācija par SEPA projekta nākotnes plāniem, kas ietver SEPA pievienotās vērtības pakalpojumus. Plāna noslēgumā ir aprakstīta banku sektora atbildība par piedāvāto SEPA produktu virzīšanu tirgū un klientu informēšanu, kā arī izteikts aicinājums visām klientu grupām atbalstīt un izmantot SEPA maksāšanas līdzekļus.

SEPA ieviešanas plāns banku sektorā tiks izmantots arī kopējā Latvijas Nacionālā SEPA ieviešanas plāna izstrādē.

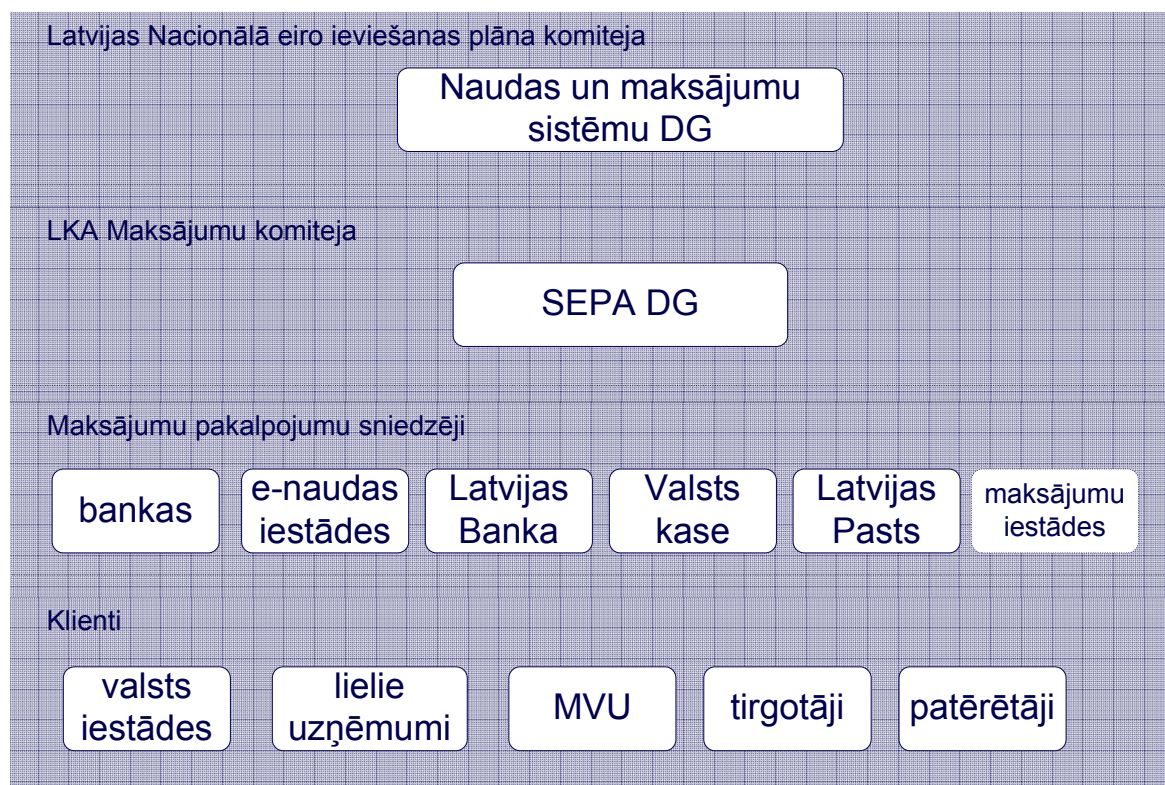
1. SEPA projekta organizatoriskā struktūra Latvijā

SEPA Project organisational structure

SEPA projekta uzdevumu realizēšanai Latvijā ir izveidotas darba grupas, kurās ietilpst nacionālās maksājumu sistēmas pārstāvji (skat. 1. att.).

Vadošā SEPA projekta darba grupa ir Naudas un maksājumu sistēmu darba grupa (NMSDG), kas darbojas Latvijas Nacionālā eiro ieviešanas plāna komitejas pakļautībā. NMSDG ir atbildīga par SEPA projekta praktisko ieviešanu Latvijā. Banku sektoru SEPA projektā Latvijā pārstāv LKA Maksājumu komitejas dibinātā SEPA darba grupa. Kopš 2007. gada decembra šajā grupā darbojas arī Latvijas Banka.

SEPA projekta ietvaros LKA kopš 2007. gada 1. septembra veic arī Latvijas SEPA Nacionālās pievienošanās atbalsta organizācijas (*National Adherence Support Organisation – NASO*)¹ pienākumus. NASO galvenais uzdevums ir sniegt nepieciešamo informāciju un koordinēt banku pievienošanās SEPA kredīta pārvedumu un SEPA tiešā debeta maksājumu shēmām. NASO kompetencē ietilpst arī banku iesniegto pievienošanās līgumu izskatīšana un nosūtīšana Eiropas Maksājumu padomei (*European Payments Council – EPC*).

1. attēls SEPA Latvija organizatoriskā struktūra

SEPA projekta organizatoriskajā struktūrā ietilpst arī klientu maksājumu tirgus dalībnieki. Piedāvājuma pusē galvenie dalībnieki ir bankas, tālāk seko maksājumu pakalpojumu sniedzēji ar mazāk ievērojamu tirgus daļu. Pieprasījuma daļā SEPA produktu lietotāji ir klienti, sākot ar tiem, kas veido lielāko maksājumu masu, t.i., valsts pārvaldes iestādēm un lielajiem uzņēmumiem.

¹ NASO saraksts Eiropas Maksājumu padomes mājas lapā. Apmeklēts: 13.02.2008.
http://www.europeanpaymentscouncil.eu/sepa_sai.cfm

2. SEPA ieviešanas galvenie uzdevumi

Commitment to SEPA in Latvia

EPC harta², nosakot Eiropas banku virzošo lomu un pienākumus SEPA projekta ietvaros, vienlaicīgi būtiski veicina Eiropas Padomes Lisabonas dienas kārtības³ ieviešanu praksē. Lisabonas dienas kārtība ES dalībvalstu attīstību lielā mērā saista ar informācijas un komunikāciju tehnoloģiju (IKT) izmantošanu katrā nozarē, veidojot vienoto Eiropas tirgu pēc iespējas efektīvu un uz inovācijām un zināšanām balstītu. Paralēli liela apjoma maksājumu sistēmu projektiem arī klientu maksājumu tirgu ir iespējams optimizēt, un SEPA projekts ir viena no galvenajām šī uzdevuma sastāvdaļām. EPC, Eiropas Komisija (EK) un Eiropas Centrālā banka (ECB)⁴ attiecina SEPA projektu ne tikai uz eiro zonas valstīm, bet arī uz pārējām ES dalībvalstīm, Īslandi, Lihtenšteinu, Norvēģiju un Šveici.

SEPA tiek definēta kā "telpa, kurā patērētāji, uzņēmumi un citi tautsaimniecības dalībnieki neatkarīgi no to atrašanās vietas varēs veikt un saņemt maksājumus eiro gan starp valstīm, gan valstu robežās saskaņā ar vieniem un tiem pašiem galvenajiem nosacījumiem, tiesībām un pienākumiem."⁵

SEPA projekta galvenie mērķi ir veicināt vienotu Eiropas klientu maksājumu tirgu, kas būtu tikpat efektīvs un izdevīgs kā pastāvošās nacionālās maksājumu prakses. ES valstīs SEPA uzsāka savu darbību 2008. gada 28. janvārī līdz ar SEPA kredīta pārvedumu ieviešanu. ES valstu bankām 2008. gada laikā jānodrošina SEPA prasību nodrošināšana attiecībā uz klientu sasniedzamību eiro maksājumu saņemšanai⁶, kā arī jāievieš atsevišķu nosacījumu ievērošana karšu maksājumu jomā⁷. Attiecībā uz maksājumiem nacionālajās valūtās ES dalībvalstis saglabā tiesības piemērot SEPA nosacījumus samērīgi ar tirgus prasībām. Kopš 2007. gada 5. decembra ES normatīvie akti ir papildināti ar Maksājumu pakalpojumu direktīvu Nr. 2007/64/EC⁸. Pēc šīs direktīvas prasību iestrādes ES valstu nacionālajos likumos lielā mērā tiks realizēti arī SEPA projekta juridiskais ietvars.

SEPA projekts turpina realizēt vienotās ES valūtas eiro ieviešanas uzdevumus. Tā pirmsākumi meklējami 1999. gada 1. janvārī, kad tika fiksēts ES vienotās valūtas kurss 11 dalībvalstīs. Projektu aktualizēja 2000. gada 23. un 24. martā Lisabonā pieņemtā stratēģija,

² Charter of the European Payments Council (EPC) coordinated version including amendments to be approved by the Plenary on 19 June 2007. Doc EPC098/07 replacing EPC632/04. Apmeklēts: 04.12.2007.

http://www.europeanpaymentscouncil.eu/documents/EPC098_07_v3.0%20ENG%20EPC%20Charter.pdf, 19.lpp.

³ The Lisbon Special European Council (March 2000): Towards a Europe of Innovation and Knowledge.

Apmeklēts: 11.12.2007. <http://europa.eu/scadplus/leg/en/cha/c10241.htm>

http://eur-lex.europa.eu/en/dossier/dossier_13.htm

⁴ Vienotā euro maksājumu telpa (SEPA): integrēts neliela apjoma maksājuma tirgus. ECB, 13.11.2006.

Apmeklēts: 04.12.2007. http://www.ecb.int/pub/pdf/other/sepa_brochure_2006lv.pdf, 6.lpp.

⁵ Turpat, 7.lpp.

⁶ Gan kā saņēmēja banka kredīta pārvedumu gadījumos, ieskaitot r-transakciju izpildi, gan kā tiešā debeta mandāta saņēmēja banka, t.i. maksātāja banka. *Open Letter to Banks planning to adhere to the the SEPA Credit Transfer and SEPA Direct Debit Schemes*, 08.10.2007. Apmeklēts: 04.02.2008.

http://www.europeanpaymentscouncil.eu/documents/Letter_EPC050_07_Open%20Letter%20to%20SEPA%20banks%2007.pdf

⁷ Liability shift rule, 7.lpp. SEPA Cards Framework. Version 2.0, 8 March 2006. Apmeklēts 05.02.2008.

http://www.europeanpaymentscouncil.eu/documents/SEPA%20Cardsframework_027_05_Version%20200.pdf

⁸ OJ L 319, 5.12.2007, p. 1.

kurā ir noteikti ES pasaules konkurētspējas mērķi. Vēlāk, reaģējot uz Pārrobežu eiro maksājumu regulas Nr. 2560/2001⁹ ieviešanu, tika nodibināta EPC, kas gadu gaitā izstrādāja pašregulējošu ietvaru vienotajam Eiropas maksājumu tirgum (skat. 2. att.). 2008. gadā tika uzsākta SEPA ieviešana, Eiropas bankām pievienojoties SEPA kredīta pārvedumu shēmām un nodrošinot SEPA priekšrakstiem atbilstošu maksājumu karšu izdošanu. 2009. gads iezīmēsies kā SEPA tiešā debeta maksājumu ieviešanas gads. Līdz ar visaptverošu SEPA maksājumu produktu izmantošanu ikdienā, 2010. gada nogalē ir paredzēts pabeigt galveno SEPA sastāvdaļu ieviešanu.

2. attēls SEPA projekta ieviešana eiro zonas valstīs

Latvijai kā ES dalībvalstij jāpilda saistības atbilstoši ES dibināšanas līgumam¹⁰, kas nosaka tās virzību uz Eiropas Monetāro savienību un pievienošanos eiro zonai. Līdz ar to nākotnē lati tiks aizvietoti ar vienoto ES valūtu eiro. Līdz tam brīdim klientu maksājumi iekšzēmē lielākoties tiks veikti nacionālajā valūtā. Saskaņā ar statistikas datiem 2007. gada 2. pusgadā latu maksājumu īpatsvars bija 94.3%. Maksājumi eiro nedaudz pārsniedza pārējo valūtu darījumus, attiecīgi – 3.0% un 2.7%.

Līdz ar pievienošanos SEPA shēmām Latvijas bankas apņemas saņemt un nosūtīt atbilstoša formāta SEPA maksājumus¹¹. Neskatoties uz eiro maksājumu nelielo īpatsvaru Latvijā, klientiem ir nepieciešams vērtēt iespējas pakāpeniskai pārejai uz jaunajiem standartiem, veicot arī latu maksājumus. Maksājumu apstrāde vairākos paralēlos standartos nevajadzīgi sadārdzina SEPA ieviešanas projektu, tādēļ ātrāka pāreja uz SEPA maksājumu standartiem klientiem ļautu ievērojami ietaupīt izdevumus¹². Latvijas izaicinājums ir ne tikai eiro maksājumu standartu vienādošana, bet arī iespējas latu maksājumu vidi pakāpeniski pielāgot SEPA standartiem.

⁹ Regulation 2560/2001 on cross-border payments in euro. OJ L 344, 28.12.2001, p.13

¹⁰ TEU, Art.121(2).

¹¹ SEPA shēmu dalībniekiem ir iespējamas vairākas kategorijas, kas paredz iespēju arī tikai saņemt maksājumus un izpildīt atgrieztos maksājumus. *Open Letter to Banks planning to adhere to the the SEPA Credit Transfer and SEPA Direct Debit Schemes*, 08.10.2007. Apmeklēts: 04.02.2008.

http://www.europeanpaymentscouncil.eu/documents/Letter_EPC050_07_Open%20Letter%20to%20SEPA%20banks%2007.pdf

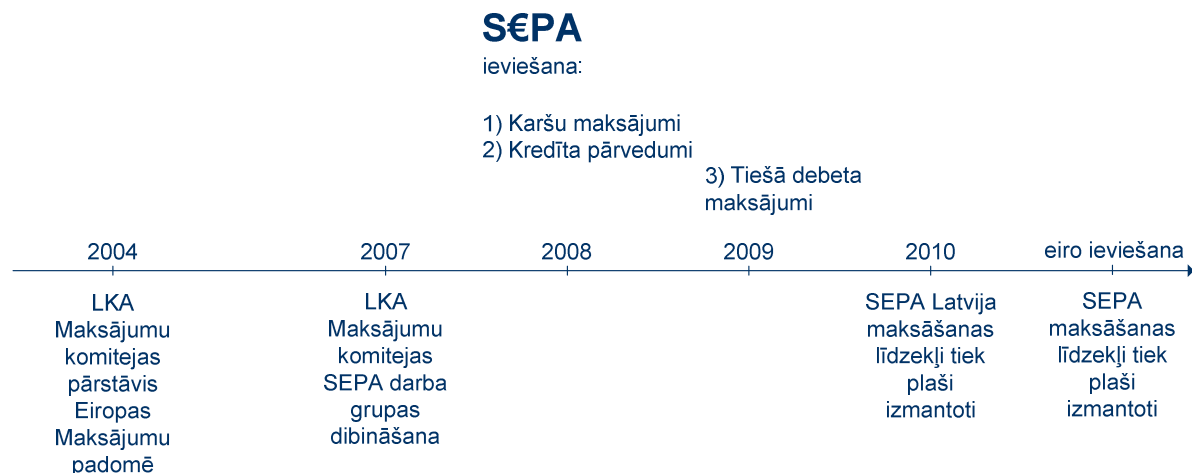
¹² *SEPA Big Time* scenārijs. European Commission: SEPA Potential Benefits at Stake. SEPA Study carried out by Capgemini Consulting, 28.01.2008. Apmeklēts: 04.02.2008.

http://ec.europa.eu/internal_market/payments/docs/sepa/sepa-capgemini_study-final_report_en.pdf

SEPA ieviešanas plāna realizācija Latvijā dod iespējas patērētājiem, uzņēmumiem un citiem tautsaimniecības dalībniekiem saskaņā ar vieniem un tiem pašiem standartiem un citiem galvenajiem nosacījumiem veikt un saņemt eiro maksājumus.

SEPA maksājumu kritiskā masa ir saistīta ne tikai ar banku gatavību piedāvāt SEPA maksāšanas līdzekļus, bet arī ar aktīvu visu maksājumu tirgus dalībnieku – valsts pārvaldes iestāžu, lielo uzņēmumu, mazo un vidējo uzņēmumu, tirgotāju un patērētāju – iesaistīšanos attiecīgo SEPA produktu izmantošanā. **Maksājumu kritiskā masa Latvijā būs sasniegta, kad 80% banku piedāvās SEPA produktus un 90% visu veikto maksājumu atbildīs SEPA maksājumu prasībām.** Veicinošs faktors SEPA ieviešanai Latvijā ir klientu kontu IBAN standarts, kas Latvijā tiek izmantots visos iekšzemes un pārrobežu maksājumos jau kopš 2005. gada 1. janvāra. Karšu maksājumos svarīgs aspekts ir karšu infrastruktūras atbilstība SEPA maksājumu karšu ietvaram¹³. SEPA standartiem jāatbilst ne tikai karšu izdevēju un pieņēmēju bankām, bet arī karšu shēmām un tirgotājiem. **SEPA karšu jomā kritiskais karšu maksājumu līmenis Latvijā būs pārvarēts, kad 90% infrastruktūras elementu – karšu, bankomātu, POS termināļu – būs pielāgoti SEPA prasībām un 90% karšu maksājumu tiks veikti atbilstoši SEPA karšu ietvaram.**

2004. gada septembrī LKA Maksājumu komiteja deleģēja savu pārstāvi darbam EPC. 2007. gadā darbu uzsāka Maksājumu komitejas SEPA darba grupa. Ņemot vērā SEPA projekta vēsturi un paredzamos ieviešanas posmus eiro zonas valstīs, tālākais SEPA projekts Latvijā ietver SEPA eiro pārrobežu maksājumu ieviešanu, secīgi veicot iekšzemes eiro un iespējams arī latu maksājumu standartu pielāgošanu SEPA prasībām, un pievienošanās eiro zonai, kas noslēdz SEPA projekta galveno posmu.

3. attēls SEPA projekta ieviešana Latvijā

Latvijas bankas SEPA projekta pilnīgu pabeigšanu atbilstoši definīcijas gramatiskajam nojēgumam paredz līdz ar eiro ieviešanu Latvijā (skat. 3. att.). Tomēr atbilstoši teleoloģiskajai definīcijas interpretācijai jeb SEPA projekta pamatmērķim – vienotam un efektīvam maksājumu tirgum – **Latvijas banku sistēma apņemas vienoties par eiro maksājumu iekšzemes un pārrobežu juridiskā, tehniskā un komerciālā ietvara vienādošanu līdz 2010. gada beigām, kas atbilst SEPA projekta laika plānam Eiropā. Iespējamās latu maksājumu vides izmaiņas tiks veiktas atbilstoši tirgus iespējām un izvērtējot gan laika**

¹³ SEPA Cards framework, Version 2.0, 8 March 2006. Apmeklēts: 17.01.2008.

http://www.europeanpaymentscouncil.eu/documents/SEPA%20Cardsframework_027_05_Version%20200.pdf

plānu, gan projekta izmaksu un ieguvumu analīzi. Katra maksāšanas līdzekļa individuālā attīstības gaita ir aprakstīta nākamajā nodaļā "SEPA pamatproduktu ieviešana Latvijā".

SEPA maksāšanas līdzekļi ir kredīta pārvedumi¹⁴, karšu maksājumi un tiešā debeta maksājumi¹⁵. Pārējie maksāšanas līdzekļi SEPA projektā tiek uzskatīti kā mazāk perspektīvi.

¹⁴ Latvijas banku praksē bieži dēvēti kā maksājumi, pārvedumi, u.tml.

¹⁵ Latvijas banku praksē bieži dēvēti kā ātrie maksājumi, automātiskie maksājumi, u.tml.

3. SEPA pamatproduktu ieviešana Latvijā

Core SEPA in Latvia

Latvijā dominējošie maksāšanas līdzekļi ir kredīta pārvedumi, tiešā debeta maksājumi un karšu maksājumi. 2007. gadā to īpatsvars bija 99.6% no visiem Latvijas bankās veiktajiem maksājumiem. Klienti nedaudz izmanto arī čekus (īpatsvars 2007. gadā – 0.02%) un nesen ieviestos e-naudas maksāšanas līdzekļus (īpatsvars 2007. gadā – 0.36%). Čeku norēķini neatbilst vispārējai izpratnei par efektīviem maksāšanas līdzekļiem. Savukārt e-naudas priekšrocības ir acīmredzamas mikro maksājumu jomā. Tomēr kopumā ES valstīs e-nauda kā maksāšanas līdzeklis nav guvusi pietiekamu popularitāti (0.53% no visiem ES maksājumiem 2003. gadā¹⁶), lai to sāktu izvērtēt vienotā Eiropas maksājumu tirgus kontekstā, kas ir SEPA projekta pamatā.

3.1. SEPA kredīta pārvedumi

SEPA kredīta pārvedums ir maksāšanas līdzeklis, kas atbilst EPC SEPA kredīta pārvedumu shēmas prasībām¹⁷, t.i., eiro kredīta pārveduma veikšanas nosacījumiem no maksātāja bankas saņēmēja bankai. Līdz ar shēmas ieviešanu 2008. gada 28. janvārī arī 14 Latvijas bankas pievienojās SEPA kredīta pārvedumu shēmai¹⁸, bet pārējām bankām ir iespēja pievienoties SEPA kredīta pārvedumu shēmai līdz 2008. gada nogalei, ar NASO atbalstu nosūtot EPC pievienošanās līgumu¹⁹.

Kredīta pārvedums ir maksājums, kuru uzsāk maksātājs. Kredīta pārveduma gadījumā klients maksājuma dokumentu nosūta maksātāja bankai, kas pārskaita līdzekļus maksājuma saņēmēja bankai.²⁰

Galvenie SEPA kredīta pārvedumu shēmas nosacījumi ir:

- 1) jebkura klienta sasniedzamība;
- 2) maksājuma izpilde par pilnu summu (bez komisijas ieturēšanas no maksājuma summas);
- 3) maksājumam nav summas ierobežojuma;
- 4) maksājuma ieskaitīšana saņēmēja kontā triju darba dienu laikā;
- 5) shēma ir nodalīta no apstrādes infrastruktūras;
- 6) IBAN un BIC kā saņēmēja identifikatori;
- 7) precīzas prasības atsauktajiem un atgrieztajiem maksājumiem;

¹⁶ Payment and securities settlement systems in the European Union and in the acceding countries (Blue Book) <http://www.ecb.int/pub/pdf/other/bluebook200612addenden.pdf>

¹⁷ SEPA Credit Transfer Scheme Rulebook v2.3 Approved 19.06.2007. Apmeklēts: 05.02.2008.

http://www.europeanpaymentscouncil.eu/documents/EPC125_05%20ECT%20RB%20v2.3%20Approved.pdf

¹⁸ SEPA shēmu dalībnieku reģistrs, 14.01.2008. CB.Net. 130.-131.lpp. Apmeklēts 17.01.2008.

http://epc.cbnet.info/docs/SCT_Participants_Register.pdf

¹⁹ SEPA Credit Transfer Scheme Adherence Agreement. Apmeklēts: 08.02.2008.

http://www.europeanpaymentscouncil.eu/documents/EPC125_07%20SCT%20%20V1%201%20extract%20adherence%20agreement.doc

²⁰ Vienotā euro maksājumu telpa (SEPA): integrēts neliela apjoma maksājumu tirgus, ECB, Novembris 2006, 20.lpp. Apmeklēts: 05.02.2008. http://www.ecb.int/pub/pdf/other/sepa_brochure_2006lv.pdf

8) UNIFI (ISO 20022) ziņojumu standarts/ XML ziņojumu formāts, kas inter alia paredz paplašinātu maksājumu informāciju, piemēram, sūtītāja referenci.

Vienlaicīgi ar progresu ES iekšējā tirgus organizācijā²¹ SEPA projekts paredz, ka, lai veiktu SEPA maksājumus Eiropā, klientam ir pietiekami turēt vienu kontu. Praksē tas nozīmē, ka jebkurš klients var atvērt kontu jebkurā Eiropas bankā. Eiropas bankas nodrošina vienus un tos pašus SEPA produktus, līdz ar to ir sagaidāma banku konkurences palielināšanās, piedāvājot klientiem izdevīgākus pakalpojumu nosacījumus. Kā vieni no lielākajiem ieguvējiem šajā situācijā būs patērētāji un mazie un vidējie uzņēmumi, kas tādā veidā varēs uzlabot kontu pārvaldi un samazināt ar norēķiniem saistītos izdevumus. Papildus kontu optimizācijai, valsts pārvaldes iestādes un lielie uzņēmumi būs ieguvēji arī izmantojot SEPA tiešā debeta maksājumu iespējas.

Latvijas bankās 2007. gadā tika veikti 87.5 milj. klientu kredīta pārvedumu par kopējo summu 421.1 mljrd. latu (vidējā viena klientu kredīta pārveduma summa bankās bija 4,815 lati). Maksājumu statistika par 2007. gada 2. pusgadu liecina, ka 92.3% klientu kredīta pārvedumu tika veikti latos, 4.2% – eiro un 3.5% – pārējās valūtās. Līdz ar to latu maksājumi ir etalons Latvijas banku klientu tradīcijām kredīta pārvedumu jomā.

Vērtējot kredīta pārvedumu praksi Latvijas bankās pēc augstāk minētajiem SEPA kredīta pārvedumu shēmas nosacījumiem, var atzīmēt, ka tās Latvijas bankas, kas ir pievienojušās attiecīgajai shēmai jau šobrīd izpilda visus nosacījumus, t.i. nodrošina klientu sasniedzamību, maksājumu izpildi par pilnu summu, maksājuma summai neliek ierobežojumus, maksājumu ieskaita saņēmēja kontā trīs dienu laikā, kā saņēmēja konta identifikatorus izmanto IBAN un BIC, ņemot vērā prasības atsauktajiem un atgrieztajiem maksājumiem. Galvenais darbs, kas ir veicams tuvākā laikā, ir pāreja uz XML formātu, neizmantojot konvertācijas pakalpojumus.

Latvijas bankas līdz 2010. gada beigām plāno pilnībā vienādot eiro kredīta pārvedumu vidi gan iekšzemes, gan pārrobežu klientu maksājumiem. Attiecībā uz latu kredīta pārvedumiem tiek veikta pakāpeniska pāreja, vērtējot dažādo scenāriju izmaksu un ieguvumu analīzi. Pēc iespējas vienādu prasību piemērošana gan eiro, gan latiem nodrošinātu iekšzemes un pārrobežu kredīta pārvedumu apstrādes procesu optimizāciju un līdz ar to arī izmaksu samazināšanu visām iesaistītajām pusēm.

1. tabula SEPA kredīta pārveduma ieviešana Latvijā

Maksājumi	2007. gada beigās	2010. gada beigās	Pēc eiro ieviešanas Latvijā
LVL	SHA/OUR/BEN D+1 IBAN/BIC	SHA D+1 IBAN/BIC	–
EUR	SHA/OUR/BEN D+3 (maksimums) IBAN/BIC	SHA D+3 IBAN/BIC	SHA D+1 IBAN/BIC

Tuvākajā nākotnē ir sagaidāms progress kredīta pārvedumu izpildes laika nosacījumos. Šobrīd kredīta pārveduma saņemšanas laiks atbilstoši likumdošanas prasībām²² ir noteikts līdz

²¹ Commission of the European Communities. Initiatives in the area of retail financial services, Brussels, 20.11.2007. COM 2007/724. Apmeklēts: 11.02.2008. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2007:0724:FIN:EN:PDF>

²² Directive 97/5/EC on cross-border euro. OJ L 043, 14.2.97, p.25

naudas līdzekļu ieskaitīšanai saņēmēja bankai. Pārrobežu kredīta pārveduma izpildes laiks ir piecas dienas, ja klientu līgumos nav iekļauti speciāli nosacījumi. Perspektīvā saskaņā ar Maksājumu pakalpojumu direktīvas prasībām kredīta pārveduma izpilde tiks garantēta līdz naudas līdzekļu ieskaitīšanai saņēmēja kontā. Līdz 2012. gadam bankām jānodrošina naudas līdzekļu ieskaitīšana saņēmējam triju darba dienu laikā kopš kredīta pārveduma uzsākšanas maksātāja bankā, bet pēc 2012. gada bankām jāgarantē naudas līdzekļu ieskaitīšana saņēmējam vienas darba dienas laikā kopš kredīta pārveduma uzsākšanas maksātāja bankā.

3.2. SEPA karšu maksājumi

SEPA karšu maksājums ir maksāšanas līdzeklis, kas atbilst EPC SEPA karšu ietvara prasībām karšu izdevējiem, karšu pieņēmējiem un karšu infrastruktūrām²³. SEPA karšu ietvars attiecas uz karšu maksājumiem eiro un skaidrās naudas izmaksām eiro no klienta bankas konta, izmantojot karti. Sākot ar 2008. gada 1. janvāri eiro zonas valstu bankas piedāvā saviem klientiem SEPA kartes. Arī 16 Latvijas bankas jau emitē SEPA prasībām atbilstošas maksājumu kartes, bet pārējās 4 karšu izdevējbankas plāno sākt SEPA karšu emisiju 2008. gada laikā.

Daudzos maksājumu karšu veidus, kas pieejami karšu turētājiem, var iedalīt divās galvenajās grupās:

- ✓ **debitkartes, kas ļauj kartes turētājam samaksāt par katru pirkumu, izmantojot kontā pieejamos līdzekļus;**
- ✓ **kredītkartes, kas ļauj kartes turētājam veikt pirkumus noteikta kredītlimita robežās.**²⁴

Galvenās SEPA karšu maksājuma pazīmes ir

- 1) kartes turētājs ar vienu karti var veikt pirkumus un izņemt skaidro naudu visā Eiropā;
- 2) kartes turētājs un tirgotāji var veikt un pieņemt karšu maksājumus eiro pēc vienādiem nosacījumiem;
- 3) karšu shēmām ir spēkā brīvās konkurences nosacījumi.

2008. gada sākumā SEPA karšu ietvara ieviešanas dinamiku lielā mērā noteica trīs elementu – karšu, bankomātu un POS termināļu – migrācija uz SEPA karšu ietvara standartiem. Standartizācija ir svarīgākais nosacījums SEPA projekta realizācijai karšu jomā un tā aptver četrus posmus: 1) karte-terminālis (iepriekš minētie trīs elementi); 2) terminālis-pieņēmējs; 3) pieņēmējs-izdevējs un 4) sertifikācija un akcepta veidi. Katrs no posmiem ietver virkni standartu, no kuriem 2008. gada sākumā ir precizētas tikai pirmā posma prasības. Standartu un specifikāciju izstrādī pilnībā plānots pabeigt līdz 2010. gada februārim.

Šobrīd Eiropā kā iespējami atbilstošas SEPA karšu ietvaram tiek uzskatītas starptautisko karšu organizāciju VISA un MasterCard shēmas. Abas četru dalībnieku (kartes turētājs,

Nacionālajā likumdošanā: Latvijas Bankas padomes lēmums Nr. 96/4 (11.06.2002.) "Kredīta pārvedumu noteikumi". Grozījumi Latvijas Bankas padomes lēmumā Nr. 96/4 (15.05.2003.).

http://www.bank.lv/lat/main/all/noract/mak_sist/kredparvednoteikumi/

²³ SEPA Cards Framework v2.0 Approved 08.03.2006. Apmeklēts: 05.02.2008.

http://www.europeanpaymentscouncil.eu/documents/SEPA%20Cardsframework_027_05_Version2%200.pdf

²⁴ Vienotā euro maksājumu telpa (SEPA): integrēts neliela apjoma maksājumu tirgus, ECB, Novembris 2006, 22.lpp. Apmeklēts: 05.02.2008. http://www.ecb.int/pub/pdf/other/sepa_brochure_2006lv.pdf

tirgotājs, pieņēmējs un izdevējs) shēmas turpina darbu, mainot organizāciju struktūru un noteikumus, lai tās pilnībā atbilstu SEPA prasībām. Ļoti aktīvi ir ECB aicinājumi veidot Eiropas debetkaršu shēmu.²⁵ American Express un citas trīs dalībnieku (kartes lietotājs, karšu organizācija un tirgotājs) shēmas pašlaik netiek atzītas kā SEPA karšu ietvaram atbilstošas. EPC Karšu darba grupā turpinās diskusija par trīs dalībnieku shēmu integrāciju SEPA karšu ietvarā tā, lai šīs shēmas neradītu nepamatotus konkurences draudus pārējām SEPA karšu ietvaram atbilstošajām shēmām.

Latvijas bankas 2007. gada beigās bija izsniegušas 2,367.4 tūkst. karšu jeb vidēji vienu karti uz iedzīvotāju. Banku izsniegto karšu profilā dominēja maksājumu kartes ar debeta funkciju – 77.5% no visām līdz 2007. gada beigām izdotajām kartēm. Karšu ar kredīta funkciju un atliktā debeta funkciju īpatsvars bija attiecīgi 20.4% un 2.1%. Karšu maksājumu apjomu lielākoties ietekmē dominējošo karšu ar debeta funkciju maksājumi (85.2 no visiem karšu maksājumiem 2007. gadā).

Latvijā visas izdotās banku kartes ir saistītas ar starptautiskajām karšu organizācijām VISA un MasterCard – attiecīgi – 67.7% un 27.7% 2007. gada beigās. American Express kartes veidoja 4.6% Latvijas banku karšu tirgus. Līdz ar to Latvijā nav aktuāls viens no svarīgākajiem SEPA karšu ietvara pārejas posma jautājumiem par vietējo karšu shēmu migrāciju uz SEPA prasībām.

Latvijā tirdzniecības vietās ir vairāk nekā 20 tūkst. POS termināļu, t.sk. 3.3 tūkst. kases sistēmu termināļi, kas 2007. gadā apkalpoja 16.5% no mazumtirdzniecības apgrozījuma iekšzemē. Statistiski Latvijā tirdzniecības vietās uz 1,000 iedzīvotājiem ir deviņi termināļi. Visos tirdzniecības vietu termināļos var norēķināties ar starptautiskajām VISA, VISA Electron, MasterCard vai Maestro kartēm. Tirgotājiem ir nodrošinātas tiesības patstāvīgi un brīvi izvēlēties, kādas kartes pieņemt apmaksai par precēm un pakalpojumiem, izejot no tirgotāju ekonomiskajiem apsvērumiem. Konkurences rezultātā gandrīz visi tirgotāji izvēlas pieņemt visas plašāk izplatītās starptautiskās maksājumu kartes. 2007. gadā ar vienu karti tika veikti 16 pirkumi vidēji par 15 latiem un 12 reizes izņemta skaidrā nauda vidēji par 69 latiem. Pavisam 2007. gada beigās bankas apkalpoja 1,147 bankomātus.

2. tabula SEPA karšu maksājumu ieviešana Latvijā

Posmi	2007. gada beigās	2010. gada beigās	Pēc eiro ieviešanas Latvijā
Karte – terminālis	kartes: 88.6% POS: 87.8% t.sk. kases sistēmas: 0% ATM: 51.0%	kartes: 100% POS: 90% t.sk. kases sistēmas: 30% ATM: 100%	kartes: 100% POS: 100% t.sk. kases sistēmas: 99% ATM: 100%

Posma karte-terminālis migrācijas jomā 2007. gada beigās vidēji 88.6% visu karšu jau atbilda EMV standartam²⁶, aptuveni tādā pašā līmenī ir POS termināļu migrācija. Būtiski atpaliek bankomātu migrācija, jo 2007. gada beigās bija migrēti tikai nedaudz vairāk par pusi bankomātu. Tas galvenokārt saistīts ar amortizācijas periodu attiecīgajām elektromehāniskajām ierīcēm. Par kritisku šobrīd tiek uzskatīta kases sistēmu termināļu migrācija uz EMV standartu. Parasti tirgotāji, kuriem ir vairāk nekā trīs kases, izmanto kases

²⁵ SEPA goes live by Gertrude Tumpel-Gugerell, ECB. 28.01.2008. Apmeklēts: 05.02.2008.

<http://www.ecb.int/press/key/date/2008/html/sp080128.en.html>

²⁶ Tā sauktais viedkartes un PIN standartu apvienojums, par kuru vienojās Europay, MasterCard un Visa. Apmeklēts: 09.04.2008. <http://www.emvco.com/>

sistēmas karšu maksājumu apstrādei. Tikai neliela daļa tirgotāju izvēlas paralēli kasei uzstādīt POS termināļus. Pašlaik tikai viena veida "kases sistēma-PIN ievadiekārtas" kombinācija ir sertificēta atbilstoši EMV standartam jeb ir SEPA prasībām atbilstoša. Tā kā kases sistēmas Latvijā pieder tirgotājiem, tad bankām ir grūti ietekmēt tirgotāju lēmumu migrēt uz EMV standartam atbilstošām kases sistēmām.

Viena no SEPA karšu ietvara prasībām ir atbildība krāpniecības gadījumos kompensēt karšu lietotāju tai pusei²⁷, kura nav migrējusi uz EMV standartiem. Piemēram, ja izdevējbanka ir izsniegusi SEPA prasībām atbilstošu karti, bet tirgotājs nav migrējis uz šādas kartes apkalpošanu, tad atbildība krāpniecības gadījumos ir pieņēmajam.

Latvijas bankas prognozē 90% visu posma karte-terminālis elementu migrācijas pabeigšanu jau līdz 2008. gada beigām. Līdz ar to būtu sasniegta kritiskā masa karšu jomas migrācijā. Pilnu pirmā posma migrāciju Latvijas bankas plāno veikt līdz 2010. gada beigām, ar atrunu attiecībā uz kases sistēmu migrāciju.

Par posmu terminālis-pieņēməjs (tirgotājs) notiek diskusijas. EPC tiek izskatīta EMV un PCI DSS (maksājumu karšu industrijas datu drošības standarts) kā pamatstandartu izmantošana vienotas SEPA termināļa un termināļa-pieņēməja specifikācijas un standarta izveidei. Šī posma veiksmīgai migrācijai ir aktuāli veicināt sadarbību ar tirgotājiem.

Posmu pieņēməjs-izdevējs Latvijā pārstāv SIA "First Data Latvia" (FDL). Starpbanku iekšzemes karšu maksājumu apstrāde, t.sk. klīrings, tiek nodrošināti, balstoties uz starpbanku vienošanos, kurai atbilstoši brīvas pieejas principam var pievienoties jebkura Latvijas banka, kas izdod vai pieņem VISA, VISA Electron, MasterCard vai Maestro kartes. Iekšzemes karšu klīringa sistēmas darbības jautājumi tiek lemti pēc vienbalsības principa, un starpbanku vienošanās paredz noteiktus zaudējumu segšanas principus norēķina problēmu gadījumos. Starptautiskajiem karšu maksājumiem tiek izmantotas VISA un MasterCard sistēmas. Starpbanku komisijas maksas par iekšzemes karšu maksājumiem tiek maksātas saskaņā ar starpbanku vienošanos, savukārt maksas par starptautiskajiem maksājumiem – saskaņā ar VISA un MasterCard noteiktajām starpbanku komisijas maksām.

Karšu transakciju apstrādes infrastruktūra Latvijā balstās uz ISO 8583 standartu, kas nodrošina tirgotājiem iespēju brīvi izvēlēties sev izdevīgāko pieņēməjbanku, ņemot vērā, ka jebkuras bankas POS terminālī ir iespējams pieņemt jebkuras bankas izdoto karti. EPC strādā pie vienotas specifikāciju izstrādes gan pieslēgumiem, gan termināļiem. FDL, tirgotājiem un pārējiem tirgus dalībniekiem ieviešot attiecīgās prasības, nākotnē būs iespējams runāt par tirgus tehnisko robežu izzušanu arī šajā posmā.

Pēdējais posms, kas attiecas uz sertifikāciju, līdzīgi kā otrais vēl ir izstrādes stadijā EPC. Līdz šim brīdim ir izstrādātas sertifikācijas pamatnostādnes.

²⁷ SEPA Cards Framework v2.0 Approved 08.03.2006., 7.lpp. spēkā no 01.01.2008. Apmeklēts: 05.02.2008.
http://www.europeanpaymentscouncil.eu/documents/SEPA%20Cardsframework_027_05_Version2%200.pdf

3.3. SEPA tiešā debeta maksājumi

SEPA tiešā debeta maksājums ir maksāšanas līdzeklis, kas atbilst EPC SEPA tiešā debeta shēmas prasībām²⁸. SEPA tiešā debeta maksājumus Eiropas bankas plāno sākt piedāvāt līdz ar Maksājumu pakalpojumu direktīvas iestrādes pabeigšanu ES dalībvalstu nacionālajos likumos, t.i., sākot ar 2009. gada novembri. Pievienošanās procedūra SEPA tiešā debeta shēmai ir tāda pati kā SEPA kredīta pārveduma gadījumā, noslēdzot atsevišķu līgumu²⁹.

Tiešā debeta maksājums ir pārvedums, kuru uzsāk maksājuma saņēmējs, izmantojot maksājuma saņēmēja banku saskaņā ar vienošanos starp maksājuma saņēmēju un maksātāju. Tiešā debeta maksājumus bieži izmanto regulāriem maksājumiem (piemēram, komunālo pakalpojumu rēķinu samaksai) saskaņā ar iepriekšēju vienošanos ar maksātāju. Tiešā debeta maksājumus izmanto arī vienreizējiem maksājumiem.³⁰

Galvenās SEPA tiešā debeta shēmas prasības ir

- 1) maksājumu var saņemt jebkurš saņēmējs;
- 2) iespēja veikt gan vienreizējos³¹, gan atkārtotos tiešā debeta maksājumus;
- 3) maksājuma izpildes laiki atbilst SEPA kredīta pārvedumu izpildes laikiem³²;
- 4) shēma ir nodalīta no apstrādes infrastruktūras;
- 5) IBAN un BIC kā saņēmēja identifikatori;
- 6) precīzas prasības atsauktajiem un atgrieztajiem maksājumiem;
- 7) UNIFI (ISO 20022) ziņojumu standarts/ XML ziņojumu formāts, kas inter alia paredz paplašinātu maksājumu informāciju, piemēram, sūtītāja referenci.

SEPA tiešā debeta maksājumu shēma paredz saņēmēja mandāta plūsmu. Klientam ir pietiekami noslēgt līgumu ar pakalpojumu sniedzēju, piemēram, telekomunikāciju pakalpojumu nodrošinātāju, kas tālāk līgumu iesniedz savā bankā (saņēmēja bankā) tiešā debeta maksājumu iniciēšanai. Klientam pirmo reizi apmaksājot rēķinu, maksātāja bankā tiek prasīta autorizācija, kas tiek akceptēta kā SEPA tiešā debeta trīspusējā līguma starp klientu, pakalpojumu sniedzēju un maksātāja banku noslēgšanas akts. Līguma oriģināls glabājas saņēmēja bankā.

EPC ir izstrādājusi e-mandāta nosacījumu ietvaru, lai tām ES dalībvalstīm, kurās ir ieviesta maksātāja mandāta prakse, t.i., līgums glabājas maksātāja bankā, būtu iespēja ieviest SEPA tiešā debeta maksājumu shēmu, nepārslēdzot tiešā debeta līgumus. E-mandāta ietvara galvenā nozīme ir līguma elektroniskās kopijas nosūtīšana uz maksātāja banku.

²⁸ SEPA Direct Debit Scheme Rulebook v2.3 Approved 19.06.2007. Apmeklēts: 08.02.2008.

<http://www.europeanpaymentscouncil.eu/documents/EPC016-06%20DD%20RB%20v.2.3%20Approved.pdf>

²⁹ 1. pielikumā dots līguma melnraksts. SEPA Direct Debit Scheme Rulebook v2.3 Approved 19.06.2007.

Apmeklēts: 08.02.2008. <http://www.europeanpaymentscouncil.eu/documents/EPC016-06%20DD%20RB%20v.2.3%20Approved.pdf>

³⁰ Vienotā euro maksājumu telpa (SEPA): integrēts neliela apjoma maksājumu tirgus, ECB, Novembris 2006, 21.lpp. Apmeklēts: 05.02.2008. http://www.ecb.int/pub/pdf/other/sepa_brochure_2006lv.pdf

³¹ Vienreizējie tiešā debeta maksājumi ir tādi maksājumi, kur autorizācija ir dota tikai vienam tiešā debeta maksājumam, un tā nevar tikt izmantota turpmākām transakcijām. 13.lpp., SEPA Direct Debit Scheme Rulebook v2.3 Approved 19.06.2007. Apmeklēts: 08.02.2008.

<http://www.europeanpaymentscouncil.eu/documents/EPC016-06%20DD%20RB%20v.2.3%20Approved.pdf>

³² Article 69, Directive 2007/64/EC on payment services in the internal market. OJ L 319, 5.12.2007, p. 1.

Eiropā SEPA tiešā debeta shēmas ieviešana tiek saistīta ar efektivitātes pieaugumu lielajiem uzņēmumiem un valsts pārvaldes iestādēm, kas varēs optimizēt rēķinu un nodokļu pārvaldi, pārejot no manuālās rēķinu apstrādes³³ uz e-rēķinu un e-saskaņošanu. E-saskaņošana ir elektroniska rēķinu saskaņošana ar saņemtajiem maksājumiem un uzņēmuma uzskaites sistēmas datu automatiska atjaunošana. Sākotnēji uzņēmumiem jāreķinās ar noteiktām investīcijām resursu plānošanā un vadības informācijas sistēmās. Tomēr tiek lēsts, ka visu maksājumu posmu automatizācija un e-rēķina ieviešana Eiropā laika posmā no 2006.-2012. gadam dos 362 mljrd. eiro uzkrāto efektu³⁴.

Latvijas bankās 2007. gadā tika veikti 4,041.1 tūkst. tiešā debeta maksājumu par kopējo summu 161.5 milj. latu (vidējā viena tiešā debeta maksājuma summa bija 40.0 lati). Līdzīgi kā klientu kredīta pārvedumi arī tiešā debeta maksājumi galvenokārt tika veikti latos. 2007. gada 2. pusgada dati par tiešā debeta maksājumiem liecina, ka 91.9% tiešā debeta maksājumu tika veikti latos, 8.0% – eiro un 0.1% – pārējās valūtās. Tiešā debeta maksājumu īpatsvars kopējā klientu maksāšanas līdzekļu struktūrā bija 2.4%.

Latvijas banku tiešā debeta maksājumu praksē tiek izmantoti gan iekšbanku (maksātājs un saņēmējs ir vienā bankā), gan starpbanku maksājumi. Tiešā debeta maksājumu mandāti tiek reģistrēti un glabājas maksātāju bankās, bet klienti tiešā debeta maksājumu mandātus var iesniegt gan savās bankās (maksātāju bankās), gan pakalpojumu sniedzējiem (tiešā debeta maksājumu saņēmējiem). Pakalpojumu sniedzēji tiešā debeta mandātus nogādā AS "Itella Information", kas savukārt pārsūta tos tālāk maksātāju bankām. AS "Itella Information" nodrošina arī ar tiešā debeta maksājumu veikšanu saistīto informācijas apmaiņu starp maksātāju bankām un pakalpojumu sniedzējiem.

3. tabula SEPA tiešā debeta maksājumu ieviešana Latvijā

Maksājumi	2007. gada beigās	2010. gada beigās	Pēc eiro ieviešanas Latvijā
LVL	SHA/OUR/BEN D+1 IBAN/BIC	SHA D+1 IBAN/BIC	-
EUR	– nepastāv pārrobežu tiešā debeta prakse – iekšzemes prakse atbilst latu praksei	SHA D+3 IBAN/BIC	SHA D+1 IBAN/BIC

Līdzīgi kā citu Eiropas valstu bankas arī Latvijas bankas sāks piedāvāt SEPA tiešā debeta maksājumus līdz ar Maksājumu pakalpojumu direktīvas prasību iestrādi Latvijas likumos. Latvijas banku praksē, apkalpojot tiešā debeta maksājumus, jau sen ir pieejami gan e-rēķina pakalpojumi, gan arī e-arhīvi un citi elektroniskie maksājumu pakalpojumi (skat. 4. nodaļu "Pilnveidotā SEPA"). Līdz ar to var prognozēt, ka Latvijas banku klientiem nebūs nepieciešama papildu adaptācija SEPA pievienotās vērtības pakalpojumu izmantošanai.

³³ Viena papīra formāta rēķina apstrāde tiek lēsta no 1.13 līdz 1.65 eiro. Aberdeen Group. Electronic Invoicing Solution Selection Report: Leading an Accounts Payable Extreme Make Over, December 2005.

³⁴ European Commission: SEPA Potential Benefits at Stake. SEPA Study carried out by Capgemini Consulting, 28.01.2008. 29.lpp. Apmeklēts: 04.02.2008. http://ec.europa.eu/internal_market/payments/docs/sepa/sepa-capgemini_study-final_report_en.pdf

3.4. Pārējie maksāšanas līdzekļi

Attīstoties SEPA pamatproduktu tirgum, netiek prognozēta citu maksāšanas līdzekļu plaša izmantošana. Latvijā bez trim iepriekš aplūkotajiem maksājumu veidiem klientiem tiek piedāvāti e-naudas maksājumi un čeki.

E-nauda

Latvijas maksāšanas līdzekļu tirgū kopš 2005. gada sākuma savu darbību ir uzsākušas jaunas kategorijas kredītiestādes – e-naudas iestādes³⁵, kas Latvijas patērētājam piedāvā e-naudu citos datu nesējos, piemēram, internetā. Latvijā 2007. gada beigās nebija emitētas e-naudas viedkartes. 2007. gadā e-naudas iestādes Latvijā apstrādāja 600.9 tūkst. maksājumu 6.8 milj. latu apjomā.

Čeki

Čeku maksājumi galvenokārt ir saistīti norēķiniem, kuros tiek izmantoti personu čeki, banku čeki, ceļojuma čeki un pensiju čeki. Šī maksāšanas līdzekļa izmantošana Latvijā pēdējo gadu laikā samazinās, un Latvijas banku klienti tos pārsvarā izmanto norēķinu veikšanai ārpus Eiropas. 2007. gadā Latvijas bankas apkalpoja 31.5 tūkst. čeku par kopējo summu 20.2 milj. latu, kas attiecīgi veidoja 0.019% un 0.005% no kopējā banku apkalpoto maksāšanas līdzekļu apgrozījuma.

3.5. SEPA infrastruktūra

SEPA infrastruktūra ir informācijas apmaiņas un norēķinu pozīciju aprēķināšanas mehānisms, kas paredzēts SEPA maksājumu – SEPA kredīta pārvedumu un SEPA tiešā debeta maksājumu – apstrādei³⁶. EPC uztur reģistru ar infrastruktūrām, kas nodrošina SEPA maksājumu apstrādi³⁷.

Kas ir klīrings?

Klīrings ir maksājuma uzdevumu pārsūtīšanas, saskaņošanas un apstiprināšanas process, kā arī galīgās norēķina pozīcijas aprēķins, pamatojoties uz atsevišķiem darījumiem vai darījumu kopsummām.

Kas ir norēķini?

Norēķini ir līdzekļu pārskaitšana no maksātāja maksājuma saņēmējam, ieskaitot līdzekļu pārskaitšanu no maksātāja bankas maksājuma saņēmēja bankai.³⁸

EPC nosaka astoņas pamatprasības SEPA atbilstošai infrastruktūrai, un ECB tās papildina ar četriem pamatkritērijiem³⁹.

³⁵ Second banking directive, OJ L 275, 27.10.2000, p.37

³⁶ Framework for the evolution of the clearing and settlement of payments in SEPA – including principles for SEPA scheme compliance and re-statement of the PE-ACH concept v1.1 Approved 5 January 2007. Apmeklēts: 11.02.2008. http://www.europeanpaymentscouncil.eu/documents/EPC170_05_CSM%20Framework%20v1.1%20Approved.pdf

³⁷ SEPA Scheme-compliant CSM, 14 CSM aso f 28 January 2008. Apmeklēts: 11.02.2008. http://www.europeanpaymentscouncil.eu/content.cfm?page=sepa_scheme-compliant_csms

³⁸ Vienotā euro maksājumu telpa (SEPA): integrēts neliela apjoma maksājumu tirgus, ECB, Novembris 2006, 24.lpp. Apmeklēts: 05.02.2008. http://www.ecb.int/pub/pdf/other/sepa_brochure_2006lv.pdf

EPC galvenās prasības SEPA infrastruktūras īpašniekam ir šādas:

- 1) jānodrošina pilnas maksājumu informācijas apmaiņa starp SEPA shēmas dalībniekiem;
- 2) maksājumi jāizpilda noteiktā laika intervālā;
- 3) jāievēro tiešā komisiju piemērošanas metode, t.i., komisijas nedrīkst ieturēt no maksājumiem vai shēmas netiešajiem dalībniekiem, bet tikai tieši no shēmas dalībniekiem;
- 4) jāievēro SEPA shēmu tehniskie formāti;
- 5) jānodrošina, ka papildus pakalpojumi (ja tādi ir) neietekmē SEPA maksājumu pamatinformācijas apmaiņu;
- 6) jānodrošina publiska pieeja infrastruktūras darbības noteikumiem;
- 7) jāievēro ECB pārraudzības standarti⁴⁰;
- 8) jāievēro vienoti sistēmas pieejas nosacījumi, sistēmas funkcionalitātes prasības un sistēmas pārvaldes principi.

ECB galvenie kritēriji SEPA infrastruktūras operatoram ir šādi:

- 1) EPC prasību izpilde;
- 2) jānodrošina infrastruktūras savietojamība ar citām SEPA infrastruktūrām;
- 3) jānodrošina SEPA maksājumu saņemšana un nosūtīšana;
- 4) jānodrošina vienādi pieejas un pakalpojumu nosacījumi visiem dalībniekiem, t.sk. cenu, pakalpojumu un pieejas principu caurspīdīgums.

2007. gada sākumā Latvijas bankas vienojās par nepieciešamību Latvijā izveidot eiro kredīta pārvedumu infrastruktūru, kuras darbību tāpat kā klientu latu kredīta pārvedumu apstrādi nodrošinātu Latvijas Banka. 2008. gada janvārī Latvijas Banka uzsāka Latvijas banku klientu eiro maksājumu apstrādi eiro EKS sistēmā. Nākotnē ir plānots vērtēt iespējas pārveidot EKS sistēmu par SEPA infrastruktūras prasībām atbilstīgu. Svarīgākais pārejas posma darbs SEPA infrastruktūrām ir saistīts ar XML ziņojumu formāta ieviešanu, kā arī ar infrastruktūru savstarpējās savietojamības prasību ievērošanu.

Lai saglabātu EKS sistēmas integritāti, gan latu, gan eiro maksājumu apstrāde tiek plānota pēc vienādiem principiem un standartiem. EKS kā SEPA atbilstīgas infrastruktūras izmaksu un ieguvumu analīze tiks veikta 2008. gadā. Ja sistēmas funkcionalitāte atbildīs Latvijas banku, kā arī Latvijas tautsaimniecības vajadzībām, tad EKS kā SEPA atbilstīgas infrastruktūras izstrāde tiks uzsākta 2009. gada 1. janvārī. Apstrādājot eiro un latu maksājumus pēc vieniem un tiem pašiem standartiem, varētu tikt nodrošinātas vienas transakcijas apstrādes izmaksu mazināšanās iespējas un līdz ar to panākts tautsaimniecībai efektīvs risinājums. Projekta novērtējums un izvēlētais scenārijs tiks iekļauts nākamajā SEPA plāna versijā.

Attiecībā uz SEPA tiešā debeta infrastruktūru, AS "Itella Information" plāno piedāvāt gan SEPA tiešā debeta maksājumu apstrādi, gan arī e-rēķina un e-saskaņošanas SEPA pievienotās vērtības pakalpojumus. Līdzīgi kā SEPA kredīta pārvedumu infrastruktūras gadījumā, arī SEPA tiešā debeta infrastruktūras galvenie ieviešanas uzdevumi ir saistīti ar jauno standartu un infrastruktūras savietojamības jautājumiem. Kā papildu pakalpojumi no AS "Itella Information" puses var būt sagaidāmi arī e-mandātu apstrāde, rēķinu informācijas saņemšana no uzņēmumiem, kā arī uzņēmumu informēšana par notikušajiem maksājumiem.

³⁹ Single Euro Payments Area: from concept to reality, ECB, July 2007, page 18. Apmeklēts: 11.02.2008.
<http://www.ecb.int/pub/pdf/other/singleeuropaymentsarea200707en.pdf>

⁴⁰ ECB. Oversight standards for euro retail payment systems.
<http://www.ecb.int/pub/pdf/other/retailpsoversightstandardsen.pdf> Apmeklēts 18.12.2007.

Pārejas periodā varētu tikt piedāvāta sistēma, kas vienlaicīgi nodrošinās gan esošo tiešā debeta shēmu, gan arī SEPA tiešā debeta standartu darbību. Bez tam AS "Itella Information" plāno turpināt arī žiro maksājumu apstrādi, kur, veicot maksājumu, klients uzņēmuma nosaukuma (maksājuma saņēmēja), reģistrācijas numura, bankas nosaukuma un bankas konta numura vietā norāda tikai uzņēmuma žiro numuru.

3.6. Standartizācija

EPC ir izstrādājusi standartus, kas ļauj klientu maksājumus apstrādāt pilnīgi automātiski. Eiropas bankas ir vienojušās par standartiem "banka-banka" maksājumu informācijas apmaiņas posmā. Plašāka standartu piemērošana līdz posmam "banka-klients" ir vēlama, jo atbilst SEPA projekta pamatmērķim – vienotam un efektīvam maksājumu tirgum. Pilnīga maksājumu informācijas apmaiņas posmu standartizācija nodrošinātu ne tikai ērtu maksājumu apstrādi, bet arī viena maksājuma apstrādes izmaksu samazināšanos. Latvijas bankām standartu maiņa ir lielākais izaicinājums SEPA projekta kontekstā.

Standarti ir noteikumi, kas regulē sistēmas tehnoloģiju un darbību. Tehniskie standarti nepieciešami, lai nodrošinātu IT sistēmu savietojamību un veicinātu maksājumu procesa automatizāciju.⁴¹

Standartu jomā EPC ir definējusi trīs daļas jeb līmeņus:

- 1) vienotas biznesa prasības;
- 2) datu loģiskās struktūras līmeni;
- 3) datu fizisko struktūru jeb maksājumu ziņojumu formātus.

Katram līmenim EPC ir izstrādājusi atbilstošus dokumentus:

- 1) rokasgrāmatas SEPA kredīta pārvedumu un tiešā debeta maksājumu shēmām, kā arī SEPA karšu ietvaru;
- 2) SEPA datu modeli;
- 3) SEPA ieviešanas vadlīnijas, kuras balstītas uz UNIFI (ISO 20022) ziņojumu standartiem/ XML formātiem.

4. tabula SEPA standartu ieviešana Latvijā

Maksājumi	2007. gada beigās	2010. gada beigās	Pēc eiro ieviešanas Latvijā
LVL	SWIFT MT standarti	SWIFT MT/MX/ UNIFI (ISO 20022) standarti/ XML ziņojumu formāti	–
EUR	SWIFT MT standarti	UNIFI (ISO 20022) standarti/ XML ziņojumu formāti	UNIFI (ISO 20022) standarti/ XML ziņojumu formāti

⁴¹ Vienotā euro maksājumu telpa (SEPA): integrēts neliela apjoma maksājumu tirgus, ECB, Novembris 2006, 25.lpp. Apmeklēts: 18.12.2007. http://www.ecb.int/pub/pdf/other/sepa_brochure_2006lv.pdf

3.7. SEPA juridiskais ietvars

SEPA projekta juridisko ietvaru veido ES normatīvie akti un EPC izdotie dokumenti. SEPA projekta sekmīgai realizācijai ir svarīga ES direktīvu kvalitatīva iestrāde nacionālajos likumos un EPC prasību ieviešana praksē.

Maksājumu pakalpojumu direktīva ir viens no SEPA projekta juridiskā ietvara pamatelementiem. Direktīva paredz klientu maksājumu tirgus piedāvājuma puses liberalizāciju un līdz ar to konkurences palielināšanos, kas savukārt nodrošinātu nozīmīgus ieguvumus patērētājiem. Direktīva skaidri nosaka maksājumu izpildē iesaistīto pušu tiesības un pienākumus.

Paralēli Maksājumu pakalpojumu direktīvai klientu maksājumu tirgu regulē Pārrobežu eiro maksājumu regula, kas nosaka cenu vienādošanu iekšzemes un pārrobežu eiro maksājumiem.

EPC kā pašregulējoša organizācija izdod virkni dokumentu, kas regulē un vienādo banku piedāvājuma nosacījumus klientu maksājumu jomā Eiropā. EPC ir starptautisks bezpeļņas nodibinājums⁴², kas darbojas saskaņā ar Beļģijas nacionālajiem likumiem. Līdz ar to strīdu gadījumos starp SEPA shēmu dalībniekiem EPC izstrādātie dokumenti jāinterpretē atbilstoši Beļģijas materiālajām tiesībām. Procesuālajos jautājumos katra valsts piemēro savus nacionālos likumus. EPC ir nodibinājusi arī trīs ārpustiesu paneļus, kas gadījumos, ja nav iespējams jautājumu atrisināt nacionālajās institūcijās, SEPA shēmu dalībniekiem nodrošina iespēju griezties EPC konsilācijas, prasību vai apelācijas panelī.

4. Pilnveidotā SEPA

eSEPA

Lai SEPA projekts tiktu realizēts pēc iespējas efektīvāk, līdztekus SEPA pamatproduktu ieviešanai ir aktuāli turpināt iniciatīvas, kas atbilstoši Lisabonas dienas kārtībā noteiktajiem mērķiem virza ES vienoto tirgu uz inovatīvu maksājumu pakalpojumu tirgu. EPC strādā pie vairākiem pakārtotiem projektiem, kas attiecas uz SEPA pievienotās vērtības pakalpojumu vienādošanu Eiropā. Šobrīd galvenā uzmanība ir pievērsta e-rēķina un e-saskaņošanas pakalpojumu biznesa prasību un standartu vienādošanai Eiropā.

Lai veicinātu e-komercijas attīstību, SEPA *Online Payment* projekta ietvaros tiek piedāvāts garantētais SEPA kredīta pārvedums norēķiniem internetā. Savukārt, lai maksātāja mandāta plūsmas valstīm būtu vieglāk pielāgoties saņēmēja mandāta plūsmas risinājumiem SEPA tiešā debeta maksājumu shēmā, tiek piedāvāts elektroniskā mandāta risinājums. SEPA karšu jomā ir uzsākta interesanta sadarbība ar mobilajiem operatoriem.

Jau vairāk nekā desmit gadus Latvijas bankas nodrošina internetbanku pakalpojumus, un 2007. gada beigās 56.2% klientu kontu bija pieejami klientiem, izmantojot internetu. Kopš

⁴² International not-for profit association AISBL, EPC Charter. Approved on 19.06.2007. Apmeklēts: 08.02.2007.

http://www.europeanpaymentscouncil.eu/documents/EPC098_07_v3.0%20ENG%20EPC%20Charter.pdf

2000. gada Latvijas banku sistēmā visu maksājumu norēķini tiek veikti elektroniski. 2007. gadā 69.5% klientu maksājumu tika iniciēti elektroniski. Kā papildu pakalpojumus Latvijas bankas saviem klientiem piedāvā arī dažādus e-rēķina un e-arhīva koncepcijas. Līdz ar to Latvijas banku sektors jau šobrīd ir inovatīvs un aktīvi izmanto bezskaidrās naudas maksāšanas līdzekļus.

SEPA inovatīvo pievienotās vērtības produktu ieviešana Latvijā sekmēs Latvijas banku klientu iespēju paplašināšanos. Latvijas e-rēķina un e-saskaņošanas standartu piemērošana atbilstošajām SEPA prasībām veicinās tālāku mūsu valsts integrāciju vienotā Eiropas tirgū.

5. Klientu informēšana

Kopš 2008. gada janvāra daļa Latvijas banku piedāvā pirmos SEPA produktus – SEPA prasībām atbilstošas maksājumu kartes un SEPA kredīta pārvedumus. Šobrīd SEPA prasības tiek attiecinātas uz eiro maksājumiem. Pakāpeniski realizējot SEPA ieviešanas plānu, tiks vērtētas iespējas piemērot SEPA standartus arī latu maksājumu apstrādes procesā. Latvijas bankas jau šobrīd lielā mērā ir realizējušas SEPA produktu biznesa prasības, tādēļ galvenais uzdevums ir maksājumu ziņojumu standartu pielāgošana SEPA prasībām.

Valsts pārvaldes iestāžu, lielo uzņēmumu, mazo un vidējo uzņēmumu, tirgotāju un patērētāju ērtības un potenciālie ieguvumi tautsaimniecībai kopumā ir svarīgs priekšnosacījums šajā plānā iekļautajiem Latvijas banku lēmumiem (skat. 2. nodaļu "SEPA ieviešanas galvenie uzdevumi"). Latvijas bankas aktīvi informē klientus par SEPA ietekmi uz banku produktu piedāvājumu un par to, kā mainās klientu tiesības un pienākumi SEPA kontekstā. Latvijas bankas aicina klientus izmantot SEPA maksāšanas līdzekļus, tādējādi sekmējot klientu darījumu izmaksu samazināšanos un vienotā Eiropas tirgus attīstību.

Publicējot "SEPA ieviešanas plānu banku sektorā Latvijā", Latvijas bankas atbalsta SEPA projektu. Atbilstoši tā mērķiem

✓ lielākā daļa Latvijas banku apņemas 2008. gada laikā pievienoties SEPA kredīta pārvedumu shēmai,

✓ lielākā daļa Latvijas banku apņemas pabeigt maksājumu karšu un maksājumu karšu norēķinu infrastruktūras pielāgošanu SEPA prasībām līdz 2010. gada beigām,

✓ lielākā daļa Latvijas banku apņemas līdz 2009. gada novembrim pievienoties SEPA tiešā debeta maksājumu shēmai,

✓ lielākā daļa Latvijas banku apņemas 2008. gada laikā ieviest SEPA standartus "banka-banka" maksājumu informācijas apmaiņas posmā,

✓ lielākā daļa Latvijas banku apņemas piedāvāt SEPA standartus "klients-banka" un "banka-klients" maksājumu informācijas apmaiņas posmā līdz 2010. gada beigām,

✓ Latvijas bankas atbalsta strukturētā rēķina standartizāciju Eiropā un pēc izstrādes plāno tos pakāpeniski izmantot kā attiecīgo SEPA pievienotās vērtības pakalpojumu,

✓ Latvijas bankas apņemas informēt savus klientus par SEPA produktiem un aicina visas klientu grupas – valsts pārvaldes uzņēmumus, lielos uzņēmumus, mazos un vidējos uzņēmumus, tirgotājus un patērētājus – aktīvi tos izmantot, tādā veidā veicinot SEPA ieviešanu Latvijā.

Saīsinājumi

ECB	– Eiropas Centrālā banka
EPC	– European Payments council
ES	– Eiropas Savienība
IKT	– informācijas un komunikāciju tehnoloģijas
LKA	– Latvijas Komercbanku asociācija
NMSDG	– Latvijas Nacionālā eiro ieviešanas plāna Naudas un maksājumu sistēmu darba grupa
PCI DSS	– Payment card industry data security standard
PSD	– Maksājumu pakalpojumu direktīva 2007/64/EC
SCF	– SEPA cards framework
SCT	– SEPA credit transfer
SDD	– SEPA direct debit
SEPA	– Single euro payments area
SOP	– SEPA online payment